

Uloga Zavičajnog muzeja u očuvanju kulturnog i regionalnog identiteta u Donjoj Kupčini

Potaknuta rezultatima vlastitih terenskih istraživanja u selu Donja Kupčina, te uvidom u sačuvanu etnografsku građu u Zavičajnom muzeju Donja Kupčina osnovanom 1973. godine, u ovom tekstu nastojim analitički istražiti i preispitati prisutnost osjećaja kulturnog i regionalnog identiteta među mještanima spomenutog sela. Očuvanje kulturnog i regionalnog identiteta ću razmotriti na primjerima Zavičajnog muzeja kao kulturne institucije smještene u sredini sela, osnovane i izgrađene na inicijativu mještana, zatim na primjerima dijalekta, tekstila te općenitog značaja tradicijske arhitekture u suvremenom životu sela.

Ključne riječi: Zavičajni muzej Donja Kupčina tradicijska kultura, regionalni identitet, Donja Kupčina

Uvod

Prema Raymondu Williamsu, u definiranju kulture postoje tri općenite kategorije: „idealna“ – prema kojoj je kultura „stanje ili proces čovjekova usavršavanja u odnosu na univerzalne vrijednosti“ (1965: 57); „dokumentarna“ – prema kojoj je kultura „skup djela uma i mašte u kojem su detaljno i na različite načine zabilježene misli i iskustvo ljudi“ (ibid.); i „socijalna“ koja kulturu definira kao „opis posebnog načina života u kojem se određena značenja i vrijednosti ne izražavaju samo u umjetnosti i mišljenju nego i u institucijama i u svakodnevnom ponašanju“ (ibid.). Uzevši u obzir Williamsovu sugestiju kako bi pažnja istraživača trebala biti usmjerena na njihove međusobne odnose, u ovom ću se

tekstu zadržati na promišljanju treće, socijalne definicije kulture iz razloga što “takva analiza u pravilu uključuje i ... strukturu institucija koje izražavaju ili uređuju društvene odnose, karakteristične oblike kojima članovi društva komuniciraju“ (ibid.).

Nastojat ću dati informativni pregled vlastitih dosadašnjih terenskih istraživanja društvenih odnosa i seoske kulture u Donjoj Kupčini, muzejskih aktivnosti u Zavičajnom muzeju Donja Kupčina provedenih u posljednjih godinu dana, te dobivena saznanja koja su otvorila nova istraživačka pitanja. Je li Zavičajni muzej svojom trideset i petogodišnjom prisutnošću na području Donje Kupčine, na nekoj, osviještenoj ili neosviještenoj razini, ojačao među mještanima potrebu za očuvanjem vlastite tradicijske kulture? Koliko su Zavičajni muzej Donja Kupčina – kao kulturna i društvena institucija – i uz njega vezana brojna etnološka terenska istraživanja (provedena od njegova osnutka do današnjih dana) na tom području utjecali na lokalno stanovništvo u smislu stvaranja određenog oblika društvene komunikacije? Osim na primjeru Zavičajnog muzeja i njegove uloge u očuvanju identiteta, razmotrit ću to i na primjerima dijalekta, tekstila te općenitog značaja tradicijske arhitekture u suvremenom životu sela.

Selo Donja Kupčina¹ nalazi se u pokupskom nizinskom kraju, na ušću potoka Kupčine. Prema kazivanjima mještana, sastoji se od šesnaest zaselaka: Dolnje selo, Krajačko, Barečko, Japarsko, Matasičko, Konječičko, Ulica, Petrinjsko, Stupljansko, Pušačko, Kuličko, Marušičko, Mikuličko, Gornje selo, Stepičko i Jantolsko.

Prema kazivanjima mještana, zaseoci su dobili nazive prema omjeru većine prezimena zadržanih obitelji u svakom zaseoku, iako njihovi odgovori na to pitanje nisu uvijek usklađeni². Primjerice, za zaseoke Matasičko, Petrinjsko, Mikuličko, Marušičko, Petrinjsko, Stepičko i Konječičko može se sa sigurnošću reći kako su dobili nazive prema prezimenima zadruga. Dragutin Lugarec (rodnom iz Donje Kupčine) u svojoj knjizi „Prilozi za povijest sela i župe Donja Kupčina u županiji Zagrebačkoj (Pokuplje)“ navodi kako je Barečko selo dobilo naziv prema prezimenu Berek koje je pronašao u arhivskim spisima o kupčinskim prezimenima, a Japarsko selo prema stanovnicima doseljenim iz Japre, iz Bihačke županije (Bosna) (Lugarec, 1999: 186). Prema razmišljanjima nekih kazivača, porijeklo naziva zaselka Ulica dolazi od prezimena Vularić, kada je taj zaselak nosio naziv Vuraličko selo, prema prezimenu Vularić. U svakodnevnom govoru s vremenom su izokrenuti suglasnici *r* i *l*, te je od prezimena Vularić nastalo Vuraličko selo. S obzirom na to da se na donjokupčinskom dijalektu mnoge riječi skraćuju u svakodnevnom govoru, Vuraličko je nakon nekog vremena postalo Uraličko, da bi ga krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina preimenovali u Ulica³.

¹ Do 1980-ih godina 20. stoljeća spominje se i oblik Dolnja Kupčina. U najnovijim publiciranim radovima gubi se suglasnik *l* i ostaje naziv Donja Kupčina. U daljnjem ću tekstu koristiti naziv Donja Kupčina kako ga pronalazim u novijim zapisima i publiciranim radovima.

² Jedna od mojih sugovornica, Kata Matas, koja mi je nabrajala nazive zaseoka, djevojački se prezivala Stepušin i živjela je u Barečkom selu, te se nakon udaje za Matasa preselila u Matasičko.

³ Podatak o nastanku naziva Ulica dala je Anđelka Vidović rođena 1965. godine u Donjoj Kupčini. Prema njezinom sjećanju, zaseok se tada nazivao selom i zvali su ga Vuraličko selo. Procjenjuje kako se naziv promijenio početkom 1980-ih godina.

Bez obzira na to što svi zaseoci pripadaju istome selu – Donja Kupčina, struktura stanovništva danas je umnogome izmijenjena od vremena kada su zaseoci nastali – Dragutin Lugarec piše kako je naselje formirano u 15. stoljeću (Lugarec, 1999: 10), pa tako, primjerice, u Konječičkom selu danas još samo dvije kuće nose dotično prezime. Mještani s ponosom naglašavaju kako se ispred svakog zaseoka nalazi tabla s natpisom zahvaljujući njihovom osobnom zalaganju u Općini. U svakodnevnom govoru, pri tumačenju odakle je tko ili gdje tko živi, često će se orijentirati prema nazivima zaseoka ili nadimcima obitelji, koji se, kao i prezimena, nasljeđuju kroz generacije.

Dijalekt

U svakodnevnom govoru *Kupčimaca* zadržao se lokalni govor koji pripada kajkavskom dijalektu. Bez obzira na relativnu blizinu većih gradova kao što su Zagreb i Karlovac, te poslovne i društvene veze koje održavaju sa stanovnicima drugih mjesta, mještani Donje Kupčine međusobno će najčešće razgovarati na svom dijalektu, odnosno lokalnom govoru.

Prema sociolingvističkim teorijama, svaki jezik u sebi ima implicitnu normu koju čini skup govornicima inherentnih pravila o upotrebi toga jezičnog sustava. Na takvoj normi zasniva se mogućnost komuniciranja pri čemu govornik i slušalac raspolažu barem djelomice identičnim sustavom i pravilima njegove upotrebe. Norma implicitno izrasta iz komunikacijske prakse, dinamična je i promjenjiva (Grbić, 1994: 39).

Da je ta tvrdnja točna, uvjerala sam se na terenu. Naime, vrlo često bi mi sugovornici prevodili određene riječi, pa čak i cijele dijelove rečenica, posebice kada bi govorili o vlastitoj prošlosti. S obzirom na to da je moj materinji idiom štokavski, i kao takav puno bliži hrvatskome standardnom jeziku, slušajući starije mještane Donje Kupčine vrlo sam teško uspijevala razabrati i samu temu njihova razgovora.

Tijekom razgovora sa mnom trudili su se govoriti sporije, razgovijetno i na standardnom hrvatskom jeziku. Ipak, za nazive određenih predmeta ili opise određenih situacija jednostavno nisu mogli naći zamjensku riječ hrvatskoga standardnog jezika.

Stoga sam tijekom terenskih istraživanja sastavila rječnik izraza koji su mi bili nepoznati kako bih se lakše sporazumijevala sa starijim mještanima. I među mladom je generacijom dijalekt prisutan iako se kod njih arhaični izrazi već poprilično gube i primjenjuje hrvatski standardni jezik koji uče u školi.

Svijest o jezičnoj raznolikosti (u ovom slučaju raznolikosti unutar jednoga jezičnog sustava) duboko je prisutna u čovjekovoj komunikacijskoj praksi (Grbić, 1998: 186). *Kupčinci* s ponosom ističu vlastiti dijalekt kao njihovo važno identitetsko obilježje. 11. studenog 2006. godine u Vatrogasnom domu (pored Zavičajnog muzeja) bila je organizirana proslava Sv. Martina na kojoj su mještani priredili maleni igrokaz o krštenju vina na svom dijalektu.

Pozivajući se na sociolingvističke teorije dolazimo do “pretpostavke da je jezična praksa jedan od pokazatelja stanja grupne svijesti, dakle i stanja identiteta, jer otkriva samopercepciju, kao i najčešće neizgovoren, ali prisutan stav prema drugima ...” (Grbić, 1998: 187) kao što je, primjerice, odnos prema vlastitoj lokalnoj/regionalnoj pripadnosti, ali i prema lokalnoj/regionalnoj pripadnosti drugih. U posljednjih nekoliko desetljeća u Europi i svijetu dolazi do snažnog oživljavanja različitih društvenih pokreta, među njima i etničkih (Grbić, 1994: 42), etno-kulturnih i sl., koji revitaliziraju osjećaj pripadnosti vlastitog zajednici.

Kao jedna od popratnih pojava (čija je glavna namjera očuvanje, njegovanje i dalje razvijanje etničkog identiteta), uočila se težnja za emancipacijom lokalnih dijalekata i govora (ibid.). Zavičajni muzej svojim je aktivnostima u tom smislu ponudio mogućnost očuvanja i revitaliziranja lokalnog govora kao jedne od glavnih identitetskih značajki ovoga kraja.

Tekstilno rukotvorstvo

Među mještanima Donje Kupčine u mnogim se domovima u tavanskim prostorijama još uvijek čuva tkalački stan (*tkanica*). Kod nekih je, štoviše, donedavno bio u uporabi⁴, dok je kod drugih rastavljen ili pohranjen na tavanu (najčešće u prilično dobrom stanju), te se ne koristi. Među muškom i ženskom populacijom prisutna je podjednaka želja i svijest o potrebi očuvanja tradicijskog inventara. Primjerice, otac i sin, Stjepan i Ivan Konječić, već nekoliko godina žive sami, a u prenamijenjenom čardaku smještenom u dvorištu kraj zidane kuće u kojem je nekada živjela zadruga Konječić, čuvaju *tkanicu*. S obzirom na to da su se tkanjem bavile žene, *tkanica* u ovom slučaju ima značaj muzejskog predmeta. Možda bi je, kažu, poklonili Zavičajnom muzeju Donja Kupčina. No, činjenica da je tkalački stan koji se tamo nalazi u prilično lošem stanju, ne motivira ih, kao ni druge mještane, da ga daruju jer se boje da i će doživjeti istu sudbinu⁵. To je problem koji za sobom povlači daljnja istraživačka i diskurzivna promišljanja, kojih ću se u ovom radu samo djelomično dotaknuti jer smatram da zahtijevaju dodatno istraživanje.

Ženska narodna nošnja u Donjoj Kupčini sastoji se od košulje (*opleće*), suknje (*rubaća*) i pregače (*zastor* ili *fertun*). Muška narodna nošnja sastoji se od širokih bijelih hlača

⁴ Kata Vularić, rođena 1950-ih godina u Donjoj Kupčini, do prije godinu dana tkala je na svome tkalačkom stanu zajedno s još jednom starijom ženom iz sela. S obzirom na to da ta starija žena više nije mogla tkati, Kata Vularić se i sama prestala baviti tom djelatnošću jer, kako kaže: „nema više društva, a ne da mi se samoj ...“. Kata i njezina kolegica tkale su najčešće kuhinjske krpe za svakodnevnu uporabu.

⁵ *Tkanicu* je u proljeće 2007. godine u Zavičajnom muzeju složio Ivan Herceg (rođen 1933. godine u Donjoj Kupčini). Njezini dijelovi bili su porazbacani po nekoliko čardaka, nagriženi raznim glodavcima i u vrlo lošem stanju. Ivan Herceg pronašao je te dijelove i uredio *tkanicu* koja danas stoji u gornjoj prostoriji prvog čardaka do ceste u Muzeju.

(*gače*) i široke košulje (*rubaća*). Udate žene na glavama su najčešće nosile maramu (*rubac*). *Rubac* je kod mlađih žena bio ukrašen ružama (*rožama*) u raznim bojama (dok su starije žene najčešće nosile jednoboje *rupce*). Muškarci su početkom 20. stoljeća na glavama nosili šešire (*škrljak*). Nakon Drugoga svjetskog rata, Kulturno umjetničko društvo u selu počeo je voditi seoski učitelj, gospodin Vlašić, koji je bio porijeklom iz Gornjeg Pokuplja (mjesto smješteno u blizini Karlovca)⁶. On je smatrao da su *Kupčinci* porijeklom iz Bosne i da su na današnje prostore doselili tijekom 15. stoljeća bježeći pred najezdom Turaka-Osmanlija. Prema njegovim saznanjima, preci *Kupčince* u Bosni nosili su šubare zbog čega je zahtijevao da muški članovi tadašnjega Kulturnog umjetničkog društva zamijene šešire šubarom. Iako su i ranije muškarci tijekom zime nosili šubare, nakon intervencije seoskog učitelja šubara je postala osnovni dio muške narodne nošnje i kao takva se nosila u svim prigodama, ljeti i zimi. Stoga na starijim slikama od prije Drugoga svjetskog rata muškarci na glavama nose šešire, a na slikama novijeg datuma (od 1960-ih godina nadalje) šubare. Mještani Donje Kupčine prihvatili su šubaru kao dio svoje narodne nošnje, međutim, u razgovoru će često spomenuti šešir kao dio svoje *starine*. Sjećanje na šešir kao “starijeg” dijela narodne nošnje, a opet prihvaćanje šubare kao “novijeg”, navodi da se ovaj segment narodne nošnje promatra kao jedan od elemenata koji pridonosi sagledavanju kompleksnosti seoske društvenosti.

Je li na daljnju prezentaciju muške narodne nošnje kao na dio lokalnog i kulturnog identiteta utjecala individualna inicijativa obrazovanja, pa samim time u očima mještana i “stručnije”, osobe za određivanje simbola kulturnog identiteta? Činjenica da su mještani Donje Kupčine prihvatili sugestiju i prihvatili *novinu* kao dio vlastite tradicije, također je zanimljiva i ne treba biti previđena u etnografskim istraživanjima i opisima.

Danas manji dio mještana iz Donje Kupčine oblači svoju nošnju samo u posebnim prigodama, primjerice, za proslavu dana zaštitnice Donje Kupčine Sv. Magdalene, 22. srpnja, ili djeca na školskim priredbama kada to od njih očekuju nastavnici. Do prije nekoliko godina u selu je postojalo Kulturno umjetničko društvo zahvaljujući čijim je aktivnostima velika većina domaćinstava sačuvala narodnu nošnju. Starije žene brinule su se o tome da njihovi unuci budu lijepo odjeveni za određene svečanosti tako da većina seoske djece ima svoju narodnu nošnju, bez obzira na to što je često ne oblače.

Ivan Herceg, jedan od inicijatora tradicijskih svečanosti u Donjoj Kupčini, organizirao je 21. i 22. listopada 2006. proslavu pod nazivom «Dani kruha». Na proslavi se pojavila nekolicina djece obučene u narodne nošnje, a nekoliko je žena, također odjevenih u narodnu nošnju, ispred Vatrogasnog doma „odglumilo“ vršidbu konjem i prosijavanje žita. Folklorna izvedba tradicijskog običaja oduševila je publiku koju su uglavnom činili sami mještani. Dok su žene tukle lan, muškarci su ih savjetovali, prisjećajući se

---

⁶ Kazivačica Kata Antolčić i Bara Milčić iz Donje Kupčine poznavale su učitelja Vlašića koji je, prema njihovim kazivanjima, u Donju Kupčinu došao živjeti sa suprugom te se, nakon što je otišao u mirovinu, odselio u Karlovac gdje je i umro.

zajednički «kako se to nekada radilo». To je ujedno bila i prigoda da se žene obuku u narodne nošnje, što su učinile s veseljem, kako su same govorele.

S Marijom Živković iz Etnografskog muzeja u Zagrebu snimila sam 17. listopada 2007. kraći etnografski film o proizvodnji kruha u Donjoj Kupčini. Željele smo zabilježiti sjećanja na tradicijski način izrade kruha koji se i danas njeguje u pojedinim domaćinstvima, odnosno sam postupak izrade kruha, ali ne kao rekonstrukciju prošlosti, već kao demonstraciju tradicijskog običaja u suvremenom kontekstu. Međutim, naša je kazivačica, Kata Matas (rođena 1933.), inzistirala na tome da bude odjevena u narodnu nošnju te nam je postupak izrade kruha pokazivala u svečanoj narodnoj nošnji iz Donje Kupčine, koju je smatrala «prikladnom» za tu prigodu, iako joj je pret hodno bilo najavljeno kako za potrebe snimanja može biti odjevena u svakodnevnu suvremenu odjeću⁷.

Da je narodna nošnja važan pokazatelj regionalnog, lokalnog i kulturnog identiteta, ukazuje i činjenica da su tijekom snimanja za jednu televizijsku emisiju žene iz Donje Kupčine bile odjevene u narodnu nošnju, i to većinom na vlastitu inicijativu⁸. Prigodom izlaganja vlastitih rukotvorina nisu željele biti «pomiješane» sa ženama iz ostalih dijelova Općine Pisarovina (Bratine, Pisarovine, Lasinje i Rečice), smatrajući da njihova nošnja tako ne bi došla dovoljno do izražaja⁹.

Kontinuitet izrade i oblačenja narodne nošnje u posebnim prigodama danas je u Donjoj Kupčini s obzirom na prošlost samo djelomično prekinut. Još uvijek postoje mlađe i starije žene koje same šivaju, uređuju, a do nedavno su i tkale nošnju za članice (u manjoj mjeri za muške članove) svojih obitelji i za potrebe nekadašnjeg KUD-a.

Jedna od posebnih karakteristika narodne nošnje iz Donje Kupčine tehnika je sitnog nabiranja platna na ženskim i muškim *rubáčama*, *zastoru* i *opleću* zvana *šćipanje*. Tehnikom *šćipanja* u selu se donedavno aktivno bavila samo jedna žena, Ljuba Stupljanec, koja ima preko osamdeset godina. Iako je još nekim starijim ženama tehnika nabiranja platna poznata, ne bave se *šćipanjem* jer, kako kažu, rad iziskuje izuzetnu koncentraciju i dobru vještinu rada prstiju, što može biti fizički i psihički vrlo naporno.

U Zavičajnom muzeju početkom 2005. godine bili su zatečeni nesporeni komadi narodne nošnje u poprilično lošem stanju (izjedeni raznim glodavcima i uništeni vlagom). Tada je bila potrebna hitna intervencija pa je tekstil prebačen u preparatorske radionice Etnografskog muzeja kako bi se obavio postupak dezinfekcije nakon čega je spremljen u tamne limene kutije. Daljnjom zaštitom i restauracijom tekstila bavi se

⁷ Navedena situacija nas je navela na promjenu scenarija jer se Kata Matas na snimanju pojavila s vlastitim «pripremljenim scenarijem».

⁸ Televizijsko snimanje za zabavnu emisiju «+30 u hladu» bilo je organizirano u Zavičajnom muzeju Donja Kupčina 11. srpnja 2007., a cilj je bio prezentirati tradicijsku nošnju, rukotvorine, arhitekturu i hranu pisarovinskog kraja.

⁹ U jednom je trenutku došlo do verbalnog okršaja između žena iz Kupčine i žena iz Bratine jer je između dvije *Kupčinke* stol postavila žena iz Bratine, nakon čega su se *Kupčinke* usuglasile da ukoliko njihova nošnja i njihove rukotvorine neće biti zajedno, one neće pristati niti na snimanje. U tom je trenutku bila potrebna intervencija organizatora koji su brzo premjestili stolove prema njihovim željama.

Andelka Vidović iz Donje Kupčine koja je od studenog 2006. zaposlena kao pomoćna djelatnica u Muzeju. S obzirom na to da je muzejsku nošnju trebalo *šćipati* kako bi restauracija bila potpuna, Andelka se za pomoć (nakon osnova tehnike rada koje je naučila od svekrve) obratila sumještanki Ljubi Stupljanec koja joj je pokazala cijeli postupak *šćipanja*. Nakon što je uredila nekoliko nošnji, žene iz sela obratile su joj se za pomoć pri uređenju njihovih, privatnih nošnji. Tako se i Andelka, uz Ljubu Stupljanec, počela aktivno baviti *šćipanjem*. Na taj se način dio nematerijalne baštine revitalizirao, a tradicijska vještina ostala duže sačuvana.

Namjera nam je u daljnjim akcijama Muzeja organizirati nekoliko radionica putem kojih bi se prenijelo znanje i vještina toga vrijednog segmenta lokalne nematerijalne baštine. Zavičajni muzej u ovom je slučaju odigrao važnu ulogu u revitalizaciji tradicijske vještine.

Prema R. Williamsu, čini se „istinitom tvrdnja da su se značenja i vrijednosti što ih nalazimo u određenim društvima i kod određenih pojedinaca – a koje na životu održava društveno naslijeđe i njihova utjelovljenost u posebnim načinima rada – pokazali univerzalnima u smislu u kojem, kada ih se jednom nauči, u svakoj situaciji uvelike pridonose porastu čovjekove sposobnosti da obogati svoj život, regulira svoje društvo i kontrolira svoju okolinu“ (1965: 57).

Zavičajni muzej

Zavičajni muzej osnovan je 1973. godine. Jedna od glavnih inicijatorica ovakvog pothvata očuvanja kulturne baštine bila je Marijana Gušić, etnologinja i dugogodišnja djelatnica Etnografskog muzeja u Zagrebu¹⁰ koja je sredinom 20. stoljeća provodila terenska istraživanja¹¹ na tom području. Prva zavičajna zbirka bila je uređena 1968. godine, prije osnutka Muzeja, u dvorani za sastanke tadašnjega Zadružnog doma. Tom je izložbom M. Gušić potaknula mještane na daljnje korake u očuvanju vlastite baštine¹².

Muzej se nalazi u samom središtu sela, u zaseoku Ulica. Nastao je premještanjem drvenih stambenih i gospodarskih objekata koji su izgradnjom novih zidanih zgrada izašli iz svakodnevne uporabe. Većina drvenih zgrada izgrađena je krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Muzej sadržava i primjer jednog dijela veće zadružne kuće sagra-

¹⁰ Marijana Gušić u to je vrijeme bila ravnateljica Etnološkog zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti koji je preuzeo nabavu i otkup etnografske građe s područja Donje Kupčine u svrhu izlaganja u mjesnoj lokalnoj etnografskoj zbirci.

¹¹ Osim Marijane Gušić, Donju Kupčinu kasnije su istraživale etnologinja Dragica Cvetan, Aleksandra Muraj, Paula Gabrić, Ana Mlinar i arhitekt Zdravko Živković, te etnolozi i etnologinje iz Etnografskog muzeja i Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

¹² Danas, dok obavljam terenska istraživanja u Donjoj Kupčini, stariji mještani rado se i često sjete Marijane Gušić kao „gospođe iz Zagreba koja se zanimala za sve što se tada u selu događalo“ i koja je često molila mještane da sačuvaju ili poklone Muzeju stare predmete.

đene 1785. godine. Svojim izgledom i načinom gradnje kuće predstavljaju primjer tipičnoga turopoljskoga ruralnoga graditeljstva.

Muzej je zamišljen kao način očuvanja drvenih zgrada, kao trajnog obilježja tradicijske prošlosti i kulturne baštine ovog kraja. Stambene i gospodarske zgrade, koje se nalaze u Muzeju, odabrali su sami mještani koji su na taj način „dokumentirali“ dio svoje tradicijske kulture. U određenom smislu selekcija kulturnih elemenata započela je tijekom samoga življenog razdoblja na način da su se iz čitavog skupa djelatnosti odabrale pojedine vrijednosti koje su prema sudionicima tadašnjih akcijskih pothvata bivale posebno istaknute (Williams, 1965: 60). Ovim konkretnim primjerom opravdane su i prihvatljive teorije koje tumače kako se proces identifikacije odvija kroz selekciju onih elemenata kulture koje njihovi pripadnici smatraju naročito markantnim obilježjima vlastite kulture, te ih se kao takve smatra simbolima i faktorima identiteta (F. Barth; u Grbić, 1994: 26).

Danas se u selu mogu uočiti brojne drvene stambene zgrade – *čardaci* i *prizemnice* – kao i stari drveni gospodarski objekti, koji su prenamijenjeni i sačuvani uz novoizgrađene kuće. Prijelazni oblik iz drvenog čardaka u zidanu stambenu zgradu stambeni su i gospodarski objekti koji su napola građeni od kamena, a napola od drvenih hrastovih planjki, u gornjem dijelu (Gjetvaj, 1987: 52). Takve stare zgrade i dalje se koriste, ali mijenjaju svoju prvotnu funkciju pa tako, primjerice, stambeni drveni objekti u kojima su nekad živjele obiteljske zadruge, postaju ostavama, radnim prostorijama i garažama za traktore, poljodjelske sprave i sl. Primjer jedne takve prenamijenjene drvene zgrade mlinski je pogon za masovniju proizvodnju brašna u dvorištu već spomenute obitelji Konječić.

Čardaci, *prizemnice* i drveni gospodarski objekti u Muzeju prikazani su u svojoj prvotnoj funkciji kao rekonstrukcija stambenog prostora. U zgradama se nalazi bogati tradicijski inventar koji su mještani tijekom godina darivali Muzeju, usporedno s osuvremenjivanjem vlastitih domaćinstava u selu.

Iako postoji od 1973. godine, Muzej još uvijek nema popisane i registrirane sve predmete koji se u njemu nalaze. Od osamdesetih godina 20. stoljeća¹³ za održavanje zgrada i njihovu prezentaciju brinuo se Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Od 1992. godine u Muzeju je bio kao domar zaposlen Zoran Petričić (rodom iz Donje Kupčine) koji je održavao travnate muzejske površine, ali se i brinuo za čuvanje i izlaganje muzejskih eksponata, te provođenje edukativnih programa. Z. Petričić je povremene manje izložbe i edukativne programe provodio u suradnji sa stručnjacima iz Etnografskog muzeja u Zagrebu, te surađivao s etnologinjom i konzervatoricom Anom Mlinar iz Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Na taj je način Muzej bio održavan, ali bez stručnog vodstva njegov je razvoj bio znatno otežan. U nastojanju da riješi taj problem, Etnografski muzej u Zagrebu preuzeo je krajem 2004. stručnu djelatnost Zavičajnog muzeja i zaposlio kustosa pripravnika zaduženog za inventarizaciju, katalogizaciju i fotografsku dokumentaciju etnografske zbirke, uređenje dokumentacije Muzeja, te priređivanje izložbenih i

¹³ Podatak dobiven u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu od sredine je 1980-ih godina.

edukativnih aktivnosti, u svrhu revitalizacije lokanih tradicijskih umijeća i vještina, te približavanja Muzeja široj javnosti.

Pitanje koje se proteže kroz ovaj rad, te informativni pregled dosadašnjih muzejskih akcija i saznanja dobivenih terenskim istraživanjima kao mogućih smjernica kroz koje nastojim pronaći odgovor, jest: je li jedna od posljedica postojanja Zavičajnog muzeja pojačana svijest o vlastitoj tradicijskoj prošlosti među mještanima Donje Kupčine? Je li Zavičajni muzej, čija je inicijalna ideja bila očuvanje tradicijske kulture i regionalnoga kulturnog identiteta putem materijalne i nematerijalne baštine u Donjoj Kupčini, kako na nesvjesnoj tako i na svjesnoj razini, sačuvao među mještanima ideju o važnosti vlastite tradicijske prošlosti bez obzira na dugogodišnju odvojenost Muzeja od njegovih mještana? Jesu li različiti tradicijski predmeti (odavno izašli iz svakodnevne uporabe), te razne vještine i znanja koje mještani i danas posjeduju, kao i prisutna želja (među mnogima) za obnavljanjem tradicije putem raznih društvenih svečanosti neposredan utjecaj etnološke struke? Svjesnost na individualnoj razini uvelike ovisi o svjesnosti društvenog kontinuiteta ili, još preciznije, o slikama kontinuiteta koje stvara društvo (Connerton, 1989: 12). Svjedočenje prošlosti na življenoj praksi starog režima konstitutivni je akt postavljanja novoga društvenog reda (ibid.).

Zaključak

Dosadašnja istraživanja u Donjoj Kupčini navode na zaključak kako se u očuvanju kulturnog i regionalnog identiteta, u ovom konkretnom slučaju prožima više faktora. Jedan je od faktora individualna inicijativa stručne osobe (M. Gušić) 1960-ih godina kao i inicijativa pojedinaca, pripadnika lokalne zajednice – amatera i entuzijasta. Drugi je faktor institucionalna potpora gdje pripadaju: muzejska ustanova i Kulturno umjetničko društvo kao kulturna ustanova koja nastaje na inicijativu pojedinca, ali prerasta u kolektivnu svojinu zajednice.

Različiti segmenti kulture viđeni iz različitih perspektiva kazivača nude priču o seoskom društvenom životu kao o nečem promjenjivom, živom i ponekad „neuhvatljivom“ (Kelemen, 2004: 235). Ukoliko se na sva kazivanja gleda kao na motive koji su zajednički oblikovali različito ljudsko iskustvo, sjećanje i društvene priče, tada možemo govoriti o priči koja oblikuje društveno sjećanje (ibid.). Uza suradnju mještana, Zavičajni muzej Donja Kupčina bi putem izložbenih i edukativnih djelatnosti te kroz različite segmente „društvenog sjećanja“ rekonstruirao obrise određenoga životnog ustroja. Tradicionalna kultura u svojoj je biti proces neprekidne selekcije i re/interpretacije onih kulturnih elemenata koji su u tom procesu odabrani zbog čega bi rad Muzeja bez suradnje mještana bio gotovo nemoguć. Muzeolog Tomislav Šola smatra kako teorija muzeja na otvorenome – vrsta muzeja kojoj teži Zavičajni muzej Donja Kupčina – u središte stavlja čovjeka u vremenu i prostoru, njegovu baštinu – kako prirodnu, na koju je sam utjecao, tako i onu umjetno stvorenu – ali i potrebu da mu se omogući da uvijek gradi i nikada ne razara, da je iz generacije u generaciju drugačiji, a da se nikad stvarno ne promijeni u svemu što ga čini drugačijim (Šola, 2003: 110).

Prema Paulu Connertonu, iskustva koja nosimo sa sobom uvelike ovise o iskustvima stečenim kroz život, kao i slike iz prošlosti koje na neki način legitimiraju suvremeni društveni red (Connerton, 1989: 3). Na taj su način mještani Donje Kupčine svoju lokalnu zajednicu i društveni život obogatili očuvanjem i revitaliziranjem odabranih segmenata življene kulture uz utjecaj postojećega Zavičajnog muzeja i čestog interesa etnološke struke koja je svojim intervencijama i terenskim istraživanjima moguće utjecala na svijest mještana o vlastitoj tradicijskog baštini. Ovaj tekst mogao bi biti poticaj za daljnja istraživačka promišljanja o mogućem utjecaju struke na svakodnevni život lokalne zajednice, kao i na odabrane segmente tradicijske kulture kao simbole kulturnog, regionalnog pa i nacionalnog identiteta.

Literatura:

- Connerton, P. (1989) *How societies remember*. Cambridge University Press, Cambridge
- Gjetvaj, N. (1987) Naselja i narodno graditeljstvo u okolici Zagreba u: Etnološka istraživanja 3-4., Etnografski muzej, Zagreb
- Grbić, J. (1994) *Identitet, jezik i razvoj*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
- Grbić, J. (1998) Jezik i govor kao komponente pripadnosti zajednici (ogled o jeziku i identitetu), u: *Etničnost, nacija, identitet Hrvatska i Europa*, Institut za migracije i narodnost, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, str.181-190
- Kelemen, P. (2004) Liječenje zmijskog uboda – priča kao dio sjećanja zajednice, u: *Senjski zbornik. Senjsko muzejsko društvo – Gradski muzej Senj*, Senj, str. 213-238
- Lugarec, D. (1999) *Prilozi za povijest i sela župe Donja Kupčina u Županiji zagrebačkoj (Pokuplje)*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
- Rihtman-Auguštin, D. (1991) Istinski i lažni identitet – ponovno o odnosu folkloru i folklorizmu, u: *Simboli identiteta (studije, eseji, građa)*, Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb
- Rihtman-Auguštin, D. (1998) Etnički identitet-etnocentrizam.nacionalizam, u: *Etničnost, nacija, identitet Hrvatska i Europa*, Institut za migracije i narodnost, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, str.47-56
- Šola, T. (2003) *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji, prema kibernetičkom muzeju*, Hrvatski nacionalni komitet ICOM, Zagreb
- Williams, R. (1965) *The Long Revolution*, Penguin, Harmondsworth

5.01

5.02